

نقش زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه روستایی و گردشگری (مطالعه موردی دهستان عشرستاق بهشهر)

سعید صالحیان بادی^۱، حمیدرضا محمدی^۲، عاطفه شعبانی^۳

DOI:10.22034/jtd.2024.419509.2835

چکیده

زنجیره ارزش صنایع دستی سیستمی اقتصادی شامل مجموعه‌ای از فعالان و فعالیت‌های تجاری است که کسب‌وکار آن‌ها، در امتداد یکدیگر، موجب تکامل و تجارت محصول از تولیدکنندگان اولیه به مصرف‌کنندگان نهایی می‌شود و برای هریک از فعالان شبکه ارزش اقتصادی خلق می‌کند. در این پژوهش جایگاه زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های توسعه روستایی و وضعیت گردشگری و نیز حفظ و احیای هویت روستایی در محدوده دهستان عشرستاق شهرستان بهشهر بررسی شده است. پژوهش از طریق روش‌های مشاهده، مصاحبه با خبرگان و کارشناسان و مردم محلی (در تدوین شاخص‌ها و شناخت ابعاد موضوع) و نیز توزیع ۲۱۰ نمونه پرسش‌نامه بین مردم محلی و کارشناسان مرتبط بومی انجام شده است. متغیرهای پژوهش در قالب سه سؤال و فرضیه درآمده و نتایج در نرم‌افزار اسپاس‌اس و با آزمون تی مستقل تک‌نمونه‌ای تحلیل شده است. نتایج تحلیل‌ها نشان می‌دهد ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی تأثیر زیادی در توسعه روستایی محدوده بررسی شده نداشته اما، در بین شاخص‌ها، بیشترین تأثیر نسبی را در مهاجرت از روستا به شهر داشته است. همچنین، زنجیره ارزش صنایع دستی بهبود شاخص‌های گردشگری روستایی را در پی دارد ولی، با توجه به میانگین نسبتاً پایین، اثرگذاری آن زیاد نیست. ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی در حفظ و احیای هویت روستایی نیز مؤثر بوده است ولی، با توجه به میانگین نسبتاً پایین برخی از متغیرها از نظر پاسخ‌گویان، در برخی از شاخص‌های حفظ هویت روستایی اثرگذاری منفی داشته است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵

واژه‌های کلیدی:

گردشگری، زنجیره ارزش صنایع دستی، توسعه روستایی، هویت روستایی، دهستان عشرستاق

مقدمه

پرداخت تا تفاوت درآمد شهر و روستا افزایش نیابد و از مهاجرت روستاییان به شهرها کاسته شود. در بسیاری از منابع گفته شده که توسعه اقتصاد محلی نیازمند توسعه صنایع است. یکی از این صنایع منحصربه‌فرد صنایع دستی است (ILO, 2010, p. 1). نخست، صنایع روستایی غالباً از مواد محلی و طبیعی ساخته می‌شود، از این رو در ردیف تولیدات سبز به شمار می‌رود. دوم، صنایع روستایی، در جایگاه میراث و هویت فرهنگی، طی چند دهه اخیر فراموش شده

امروزه توسعه روستایی یکی از مباحث مهم در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها به‌ویژه در کشورهای جهان سوم به شمار می‌رود. هدف نهایی همه فرایندهای توسعه رفاه انسان است و هدف راهبردهای توسعه روستایی نیز دستیابی به رفاه اقتصادی و اجتماعی روستایی است. در بسیاری از کشورها کشاورزی به‌تنهایی نمی‌تواند اشتغال و بهره‌وری کافی ایجاد کند. بدین جهت باید به ایجاد اشتغال سودآور غیرزراعی نیز

۱. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران؛

۲. دانشیار جغرافیای سیاسی دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

۳. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات

است و امروزه با احیای آن از طریق تدوین برنامه‌های منطقی همراه با مدیریت کارآمد در فضای روستا می‌توان به توفیقات جدی دست یافت. سوم، ضرورت توسعه آن بدان جهت است که تمام اقشار مردم، از زن و مرد، کوچک و بزرگ، می‌توانند در این نوع فعالیت اقتصادی مشارکت داشته باشند. بنابراین، با توجه به آثار سودمند صنایع روستایی، توسعه آن بهترین گزینه برای توسعه و تحرک اقتصاد روستایی است (Bahrani, 2020, p. 96).

صنایع دستی روستایی به‌علت داشتن ماهیت اقتصادی با مفاهیم توسعه اقتصادی مرتبط است که با پیام‌های اجتماعی و فرهنگی و قوم‌ی می‌تواند هویت روستاییان را بیشتر و بهتر برای مشتریان نمایان سازد (Giyahi et al., 2022, p. 146). با توجه به استعدادهای فرهنگی بالقوه‌ای که انسان در صنایع دستی به ارث گذاشته است، رونق‌بخشیدن به تولید و فروش صنایع دستی اقوام در مقصدهای گردشگری دو هدف عمده را محقق می‌سازد: نخست، معرفی فرهنگ سرزمین مقصد به جامعه مهمان (Levy & Hawkins, 2010, p. 578) و دوم، درآمدزایی و توسعه اقتصادی جامعه محلی (Rogerson, 2007, p. 61). صنایع دستی از مهم‌ترین ظرفیت‌های موجود در حوزه گردشگری میراث فرهنگی به شمار می‌رود. این محصولات حاصل آزمون و خطاهای مکرر انسانی در پاسخ به نیازهای حیاتی در گذشته و بهترین راه برای انعکاس ویژگی‌های سبک زندگی سنتی اقوام گوناگون هستند. از این رو، صنایع دستی بخش مهمی از محصولات فرهنگی انسان در حوزه گردشگری میراث است (Rogerson, 2017, p. 157) که نمایش و فروش آن دو هدف مهم دارد: معرفی فرهنگ سرزمین مقصد به گردشگران، و درآمدزایی و رونق اقتصادی جامعه محلی. ویژگی‌های مهم صنایع دستی در حوزه اقتصاد عبارت‌اند از: ملی بودن، وابسته نبودن، قابلیت ایجاد و توسعه در تمامی مناطق شهری و روستایی و عشایری، بی‌نیاز بودن به کارشناسان خارجی، دسترسی آسان به مواد اولیه و ابزار کار مختصر و ارزان، ایجاد درآمد مکمل، ارزش افزوده زیاد و قدرت اشتغال‌زایی (Karami et al., 2012, p. 28).

صنایع دستی امروزه به‌عنوان ضرورت اقتصادی و اجتماعی مطرح است. پرداختن به صنایع دستی به لحاظ تکیه بر عوامل تولید محلی، دانش بومی، جذب گردشگر، درآمدزایی و افزایش رفاه و کمک به معیشت خانوارها دارای اهمیت ویژه است (Afsharzadeh,

2013). بنابراین، صنایع دستی یکی از سازوکارهای اقتصادی است که نقش مهمی در اقتصاد جوامع محلی ایفا می‌کند (Ramzanzadeh Lesboi & Zal, 2016). نفوذ و توسعه و احیای صنایع دستی در مناطق روستایی با ایجاد اقتصادی فعال می‌تواند دارای کنش فزاینده‌ای باشد و نقش معناداری در فرایند توسعه روستایی از طریق افزایش تولیدات روستایی، بهره‌وری، ایجاد فرصت‌های شغلی، تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با بخش‌های دیگر اقتصادی از جمله توسعه گردشگری و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای در بر داشته باشد (Naqavi et al., 2017).

در این پژوهش، شاخص‌های زنجیره ارزش صنایع دستی در دهستان عشرستاق واقع در بخش یانه‌سر شهرستان بهشهر مازندران بررسی شده است. شغل غالب مردم محدوده از دیرباز مبتنی بر کشاورزی، دامداری و انواع صنایع دستی بوده است. با توجه به محیط طبیعی و کوهستانی، منطقه دارای ظرفیت گردشگری پذیرایی است. همچنین، با توجه به وجود انواع صنایع دستی بومی از دیرباز در منطقه، می‌توان از ظرفیت صنایع دستی در ابعاد گوناگون در بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و گردشگری و نیز حفظ و احیای هویت روستایی محدوده بهره جست. زنجیره ارزش صنایع دستی سامانه‌ای اقتصادی است که به ترتیب شامل تأمین‌کننده، تولیدکننده، عمده‌فروش، خرده‌فروش و مصرف‌کننده است. در این پژوهش جایگاه زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های توسعه روستایی، توسعه گردشگری روستایی و حفظ و احیای هویت روستایی بررسی شده است. شاخص‌های هریک از ابعاد پژوهش با روش‌های کیفی مصاحبه و کتابخانه‌ای استخراج شده و در مرحله بعد، پرسش‌نامه‌ای بین مردم و نمونه‌های پژوهش توزیع شده است. سعی شده در هر مرحله از آرای نخبگان دانشگاهی و اداری و نیز خبرگان و شاغلان صنایع دستی بهره‌گیری شود.

پیشینه پژوهش

پورتر (1985) نقش‌های «مزیت رقابتی» را با «زنجیره ارزش» در هم آمیخت. دامنه و ابزارهای انتخاب‌شده شرکت دستیابی شرکت به مزیت رقابتی در بازار را تعیین می‌کند و زنجیره‌های ارزش نقش مهمی در این فرایند دارند. پورتر زنجیره‌های ارزش را «ابزاری برای تشخیص و یافتن راه‌های افزایش مزیت رقابتی» تعریف می‌کند و «به فعالیت‌های مجزایی که

سیف‌الدینی خالقی و همکارانش (2023) تأثیرات اقتصادی و اجتماعی توسعه صنایع دستی و نقش آن در رونق گردشگری استان کرمان را بررسی کرده‌اند. براساس یافته‌های آنان نشان، از نظر خبرگان و صنعتگران، توسعه صنایع دستی موجب رونق گردشگری شده و پیامدهای آن شامل افزایش کارآفرینی و رونق کسب‌وکار، افزایش درآمد و اشتغال بومیان و جلوگیری از مهاجرت و فقرزدایی و نیز افزایش خودباوری در این بخش است.

گیاهی و همکارانش (2022) تأثیرات رونق صنایع دستی بر توسعه نمونه سکونتگاه‌های روستایی شهرستان تربت‌جام و تایید آن را مطالعه کرده‌اند و مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی را اثرگذار بر توسعه روستایی دانسته‌اند و توجه ویژه به رونق صنایع دستی به‌منزله رویکردی خلاق و نوین در توسعه روستایی را پیشنهاد می‌کنند.

در پژوهش‌های داخلی عمدتاً تأثیر صنایع دستی در متغیرهای اقتصادی و اجتماعی بررسی شده و کمتر به موضوع زنجیره ارزش صنایع دستی پرداخته شده است، که به‌نوبه خود در این زمینه نوآوری داشته و از محدود پژوهش‌هایی است که به ابعاد و آثار زنجیره ارزش صنایع دستی می‌پردازد. در پژوهش‌های خارجی بررسی شده، عمدتاً تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در وضعیت اقتصادی مطالعه شده است، درحالی‌که در این پژوهش تأثیر شاخص‌های زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های توسعه، گردشگری و هویت روستایی در محدوده موردپژوهش بررسی شده است.

مروری بر ادبیات موضوع

ضرورت گسترش فرصت‌های شغلی در فعالیتهای تولیدی در کشورهای درحال توسعه به توجه روزافزون به مسائل صنعتی‌سازی در مقیاس کوچک منجر شده است. (Rogerson, 1986, p. 173). صنایع دستی، به پشته‌های فراوانی مواد اولیه و اتکا به نیروی انسانی و نیز بی‌نیازی به نیروی کار متخصص، با سرمایه محدود در کوتاه‌مدت بازده مناسبی خواهد داشت. در ایران، فراوانی منابع و مواد اولیه ارزان، پیشینه طولانی صنایع دستی، تنوع رشته‌های صنایع دست‌ساز و استقبال کشورهای دیگر عاملی مؤثر در جذب گروهی از روستاییان و زمینه‌ساز اشتغال برای آن‌ها شده است (Ghanbari et al., 2017, p. 128).

راهبرد ورود صنایع به مناطق روستایی در حکم راهکاری برای توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای

در طراحی، تولید، بازاریابی و توزیع محصول خود انجام می‌دهد» تقسیم می‌کند (Porter, 1985, p. 24).

نقوی و همکارانش (2017) تحلیل اثربخشی صنایع دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری غیرجبرانی (لکسیکوگراف) را در دهستان عشرستانک بهشهر انجام داده‌اند. بنابر نتایج تحقیق آنان، با توجه به مقایسه حد متوسط گویه‌های موردارزیابی در هر یک از شاخص‌ها، می‌توان استنباط کرد که تمامی شاخص‌ها بالاتر از حد متوسط بوده و این تغییرات به لحاظ آماری معنادار برآورد شده است. همچنین، با توجه به نتایج به‌دست آمده از روش لکسیکوگراف (ترتیبی)، روستاهای بخکش، جوربند و متکازین بیشترین تأثیر را از صنایع دستی و خرد گرفته‌اند.

پاگاریا و شارما (2020) زنجیره ارزش صنایع دستی در منطقه بارمر راجستان را مورد مطالعه قرار داده انبررسی کرده‌اند. توسعه زنجیره ارزش صنایع دستی این منطقه، که درگیر خشکسالی شده، موجب افزایش ۳۳ درصدی صادرات صنایع دستی در آن شده و موجبات بهبود وضعیت معیشتی مردم منطقه فراهم آمده است. پارتل (2020, p. 13) اشاره می‌کند که زنجیره ارزش «از یک سو، فرایند خلق ارزش محصولات یا خدمات را در بر می‌گیرد و از سوی دیگر، رویکردی مدیریتی است که به دستیابی نظام‌مند به اهداف راهبردی کمک می‌کند». زنجیره‌های ارزش، به‌منزله ابزاری با هدف مدیریت داخلی هر شرکت، برای بررسی و تنظیم فعالیت‌های داخلی و «شکل دادن آن‌ها در پس‌زمینه اهداف و استراتژی‌ها» بسیار مفید است. برای مثال، مدیران پروژه هدف‌گرا با نگاه دقیق به پایداری ممکن است یک رویکرد مدیریت منابع را برای کمک مؤثر به زنجیره ارزش و درعین حال کاهش هزینه‌ها اتخاذ کنند.

بهرامی (2020) به بحث درباره نقش صنایع روستایی در توسعه اقتصادی و اشتغالزایی جامعه روستایی شهرستان سنندج در راستای برنامه ششم توسعه کشور پرداخته و به این نتیجه رسیده است که بین توسعه صنایع روستایی و توسعه اقتصادی و اشتغالزایی خانوارهای روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ به‌طوری‌که صنایع روستایی موجب افزایش سطح درآمد، اشتغالزایی و کاهش بیکاری در روستاهای موردنظر شده است.

در حال توسعه تلقی می‌شود. صنایع روستایی یکی از راهکارهای تحول روستاها به شمار می‌رود که پیوند تنگاتنگی با بخش کشاورزی و خدمات در ایجاد اشتغال دارد. صنعتی ساده و بدون پیچیدگی است که منبع درآمد و شغل تکمیلی به شمار می‌رود و روستاییان در مواقع بیکاری فصلی به آن می‌پردازند (Naqavi et al., 2017, pp. 139-140).

رونق و توسعه فعالیت‌های صنعتی و گسترش صنایع دستی در روستاها زمینه کاهش فقر و کاهش مهاجرت روستاییان به مناطق شهری را فراهم می‌سازد (NADO, 2011). صنایع دستی روستایی به نوعی مکمل فعالیت‌های کشاورزی و دام‌پروری دهقانان است. این بخش از فعالیت تولیدی، که کار زنان و کودکان است، جنبه‌ی تولید خانوادگی دارد (Golmohammadi, 2010, p. 86). نوع صنایع دستی روستایی تابع محیط جغرافیایی و طبیعی است، چون مواد اولیه صنایع از محیط در اختیار مردم قرار می‌گیرد. همچنین، توسعه صنایع دستی حرفه‌ای در مناطق گوناگون کشور تحت تأثیر توزیع میزان بارش و مقدار آب منطقه قرار دارد (Taqavi, 2002, p. 100).

از آنجاکه صنایع دستی روستایی نوعی صنعت حجیم شده است (Nagori, & Saxena, 2012, p. 187) و در مقیاس کوچک در مناطق روستایی به منظور توسعه روستایی و متناسب با نوع فرهنگ و منابع موجود در روستا ایجاد می‌شود، و در شرایطی می‌تواند به رونق اقتصادی روستاها کمک کند که حمایت و آینده‌نگری در آمدی برنامه‌ریزان و متولیان توسعه در کنار آن باشد (Anubha, 2007). چراکه نفوذ صنایع دستی در مناطق روستایی با ایجاد اقتصادی فعال می‌تواند نقش معناداری در فرایند توسعه روستایی از طریق افزایش تولیدات روستایی، بهره‌وری، ایجاد فرصت‌های شغلی، تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با بخش‌های دیگر اقتصادی و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای داشته باشد (Taherkhani, 2002, p. 153).

ایران کشوری در حال توسعه فناوری است که می‌تواند با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود و مطالعات و تجربیات بومی و جهانی، در کنار صنایع ماشینی، با توسعه صنایع دستی و روستایی به توسعه اقتصادی مناسبی دست یابد (Ghanbari et al., 2017). محدودیت منابع آب و خاک، افزایش جمعیت و اشباع ظرفیت اشتغال در کشاورزی، ایجاد و گسترش صنایع روستایی به منزله یکی از راهبردهای مهم و مؤثر برای ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، افزایش درآمد، اشاعه

فناوری، افزایش تولید روستایی و کاهش مهاجرت مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفته است (Yavari, 2015). ناتوانی بخش کشاورزی در اشتغال‌زایی و کاهش روند مهاجرت روستاییان به شهرها باعث توجه صاحب‌نظران به گسترش فعالیت‌های صنایع دستی گردشگری شده است (Hajinejad et al., 2006). صنعتی شدن روستایی موجب تنوع اقتصاد روستایی، ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، توزیع متوازن درآمدها، بهبود زندگی روستایی، کاهش فقر، گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی در روستاها و در نهایت توسعه پایدار روستایی می‌شود (Hajizadeh Asl & Ghaderi, 2015, p. 2).

تحلیل زنجیره ارزش معمولاً برای فهم اجتماعی - اقتصادی و روابط قدرت در زنجیره تولید از ماده اولیه تا محصول نهایی (معمولاً با ارزش بالاتر) استفاده می‌شود. این تحلیل‌ها به درک فرایندهای اقتصادی کمک می‌کند، اما در زمینه تحقیقات اجتماعی - اقتصادی و اجتماعی - اکولوژیکی نیز به کار می‌رود (Pagaria & Sharma, 2020, p. 119).

زنجیره خلاق شامل یک ابدۀ خلاق اولیه است که معمولاً با سایر ورودی‌ها ترکیب می‌شود تا کالا یا خدمات فرهنگی را از طریق یک سری مراحل مرتبط بین تولید و مصرف تولید کند. محصول فرهنگی باید ایجاد، تولید، یا احتمالاً بازتولید شود و برای رسیدن به دست مصرف‌کننده توزیع شود. این زنجیره فعالیت مراحل متمایزی دارد که معمولاً در مؤسسات تجاری صورت می‌گیرد (Pagaria & Sharma, 2020, p. 119). هند یکی از تأمین‌کنندگان مهم صنایع دستی بازار جهانی است. بخش صنایع دستی شامل ظروف هنری چوبی، ظروف فلزی هنری، منسوجات و روسری‌های چاپ دستی، کالاهای گل‌دوزی شده، صنایع دستی سنگ نرم و مرمر، صنایع دستی کاغذی، سفالین، زری و کالاهای چرمی است. صنایع دستی هند عمدتاً روستایی و کاربر و غیرمتمرکز است که در سراسر کشور در مناطق روستایی و شهری گسترش یافته است. صنعتگران زیادی به کار پاره‌وقت در صنایع دستی مشغول‌اند و این صنعت اشتغال‌زایی بسیاری داشته است (IFAD, 2014) (از جمله کسانی که در تجارت فرش هستند)، که عده زیادی از زنان و اقشار ضعیف جامعه را در بر می‌گیرد. راجستان از نظر صنایع دستی ایالت مهم کشور هند است. با اینکه خشکسالی تقریباً هر ساله وجود دارد، صنایع دستی اشتغال زیاد و درآمد متناوبی را برای توده روستایی فراهم کرده است

تولیدکنندگان اولیه به مصرف‌کنندگان نهایی می‌شود و برای هریک از فعالان شبکه ارزش اقتصادی خلق می‌کند. گفتنی است که صنعت گردشگری نزدیک‌ترین صنعت به صنایع دستی است و می‌تواند در جهت ایجاد و گسترش بازار صنایع دستی نقش حیاتی ایفا کند. شاخص‌های زنجیره ارزش صنایع دستی در این پژوهش در شکل ۱ آمده است (International Trade Centre, 2011).

(Pagaria & Sharma, 2020, p. 119). در هر صنعتی که مبادله کالا یا خدمات بین مشتری و کسب‌وکار وجود دارد، زنجیره‌های ارزش ساختار فعالیت‌ها و خروجی فرایند مبادلات را تعریف می‌کند و به همه شرکت‌ها کمک می‌کند تا ماهیت رقابتی خود را تقویت کنند (Morales-Zamorano et al., 2020). زنجیره ارزش صنایع دستی سامانه‌ای اقتصادی شامل مجموعه‌ای از فعالان و فعالیت‌های تجاری است که کسب‌وکار آن‌ها در امتداد یکدیگر موجب تکامل و تجارت محصول از

شکل ۱: مؤلفه‌های مورد بررسی زنجیره ارزش صنایع دستی

است. پرسش‌نامه‌ها براساس نمونه‌گیری تصادفی و به نسبت جمعیت بین آبادی‌های محدوده و نیز تعدادی کارشناسان مسلط به امور اقتصادی و گردشگری و میراث فرهنگی استان توزیع شده است.

روایی پژوهش با پرسش از استادان و کارشناسان فن تأیید شده و پایایی پژوهش نیز با شاخص آلفای کرونباخ با عدد ۰/۶۴۳ به تأیید رسیده است. از نظر جنسیت، از ۲۱۰ پاسخ‌گو، ۱۲۰ نفر (حدود ۵۷ درصد پاسخ‌گویان) مرد و ۹۰ نفر (حدود ۴۳ درصد) زن بوده‌اند. از نظر سنی، تقریباً نیمی از پاسخ‌گویان (۱۰۸ نفر) میان‌سال ۴۰ تا ۵۰ ساله هستند. سایر پاسخ‌گویان از رده‌های سنی متفاوت برگزیده شده‌اند. از نظر میزان تحصیلات پاسخ‌گویان، حدود نیمی از پاسخ‌گویان مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد دارند و پاسخ‌گویان با مدارک تحصیلی کارشناسی و دیپلم در رده‌های بعدی هستند. در این بخش به بررسی چگونگی

روش‌شناسی پژوهش - روش پژوهش

پژوهش به‌صورت توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر روش کمی انجام شده و برای تدوین شاخص‌ها از شیوه کیفی نیز استفاده شده است. جامعه آماری محدوده مورد مطالعه کل روستاهای دهستان عشرستاق در بخش یانه‌سر شهرستان بهشهر است که ۳۷ روستا یا آبادی را در بر دارد. نمونه‌های بررسی شده در این پژوهش به‌طور تصادفی ساده در کنار غیرتصادفی گلوله‌برفی و هدفمند گزینش شده است. جمعیت محدوده مورد مطالعه، که شامل کل دهستان عشرستاق بخش یانه‌سر بهشهر می‌شود، ۴۰۷۹ نفر در ۱۳۳۶ خانوار است. برای تعیین حجم نمونه پژوهش از فرمول کوکران استفاده شده و ۲۹۶ نمونه برآورد شده است (جدول ۱). با توجه به محدودیت‌های پژوهشگر و حذف پرسش‌نامه‌های نادرست، ۲۱۰ پرسش‌نامه باقی مانده

توزیع نمونه‌های آماری از حیث متغیر وضعیت شغلی پرداخته می‌شود. از نظر وضعیت شغلی نیز حدود ۶۶ درصد پاسخ‌گویان با فراوانی ۱۳۸ نفر، جزو دسته کارشناسان هستند. سؤالات با آزمون تی مستقل تک‌نمونه‌ای تحلیل شده است.

جدول ۱: توزیع جمعیت و تعداد خانوار در روستاهای دهستان عشرستاق شهرستان بهشهر (مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)

نام آبادی	تعداد خانوار	جمعیت	مرد	زن	نام آبادی	تعداد خانوار	جمعیت	مرد	زن
پچت	39	117	56	۶۱	کلا	۲۱	۵۹	۲۷	۳۲
زلت	51	176	77	۹۹	کوا	۴۸	۱۳۲	۷۰	۶۲
شیخ محله	۲۶	۸۰	۴۱	۳۹	اهنگرکلا	۷	۲۰	۱۰	۱۰
بخ کش	۱۱۱	۳۳۸	۱۵۵	۱۸۳	جیربند	۴۰	۱۰۲	۴۹	۵۳
بیشه بنه	۱۲۹	۴۳۲	۲۴۹	۱۸۳	چالو	۱۴	۴۲	۲۲	۲۰
گرنام	۳۸	۱۱۷	۶۰	۵۷	سابق محله	۱۴	۲۷	۱۳	۱۴
پارم	۵۵	۱۵۶	۸۰	۷۶	عیدین	۱۰	۳۱	۱۳	۱۸
متکازین	۸۳	۲۴۸	۱۲۱	۱۲۷	کهنه کومه	۱۱	۲۲	۱۱	۱۱
پارچ	۱۴	۳۷	۱۷	۲۰	لوجنده	۴۳	۱۲۴	۵۵	۶۹
شیلر	۴۴	۱۲۵	۶۳	۶۲	استارم	۳۲	۱۰۲	۴۹	۵۳
پرکلا	۹۰	۲۷۶	۱۲۶	۱۵۰	بندسر	۵۰	۱۳۱	۶۱	۷۰
برماعشرستاق	۱۴	۱۴۰	۱۲۷	۱۳	غلامی	۳۰	۸۵	۴۸	۳۷
سمچول	۳۹	۱۱۲	۵۲	۶۰	فت کش	۴۶	۱۱۹	۶۰	۵۹
کردمحله	۸	۲۴	۱۰	۱۴	کفترکار	۵	۱۰	۶	۴
لمرد	۲۲	۶۳	۲۷	۳۶	کیاسر	۱۱۹	۳۲۱	۱۶۴	۱۵۷
ولو	۳۸	۱۱۴	۵۱	۶۳	ونشید	۱۵	۴۱	۲۲	۱۹
یارسم	۵	۱۱	۴	۷	افتلت	۲۵	۶۶	۳۴	۳۲
جوربند	۱۵	۳۹	۱۷	۲۲	کواده	۸	۲۵	۱۰	۱۵
سنگ دره	۷	۱۵	۸	۷	مجموع	۱۳۳۶	۴۰۷۹	۲۰۶۵	۲۰۱۴

و کارشناسان، مشاهده و مصاحبه با مردم منطقه) بهره‌گیری شده است. در جدول ۲ ابعاد و شاخص‌های مورد مطالعه در پژوهش ذکر شده است. براساس این جدول، پرسش‌نامه خانوار تدوین و در روستاهای نمونه پژوهش توزیع شده است.

شاخص‌های پژوهش

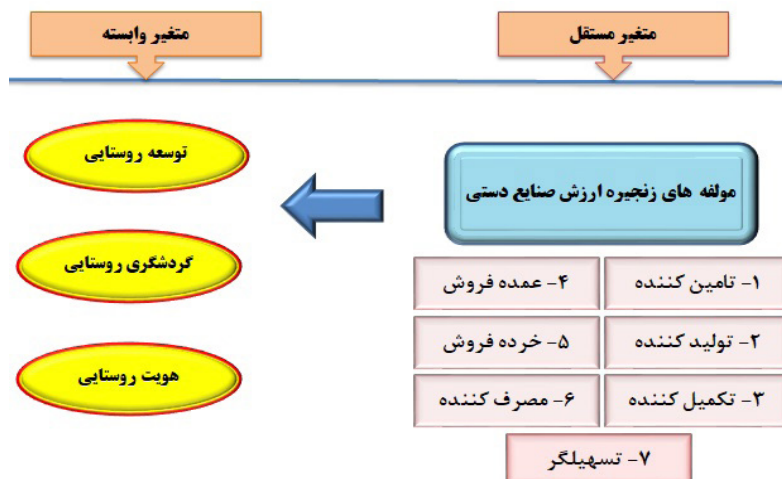
پرسش‌نامه از نوع محقق‌ساخته بوده و در تدوین شاخص‌های مورد بررسی پژوهش از منابع کتابخانه‌ای (کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های دانشگاهی و تحلیل محتوای آثار مختلف) و میدانی (مصاحبه با استادان

جدول ۲: شاخص‌های نقش زنجیره ارزش صنایع دستی در متغیرهای مورد مطالعه (یافته‌های میدانی و کتابخانه‌ای پژوهش)

متغیرها	شاخص‌های مورد بررسی هر متغیر
توسعه روستایی	نقش صنایع دستی دهستان در کاهش فقر و رفاه ساکنان
	نقش صنایع دستی دهستان در افزایش تعاملات و مشارکت اجتماعی روستاییان
	نقش محصولات صنایع دستی دهستان در توسعه بازار سنتی روستایی
	نقش صنایع دستی دهستان در جلوگیری از مهاجرت روستا به شهر
توسعه گردشگری روستایی	نقش صنایع دستی در افزایش ورود گردشگران و جریان گردشگری به محدوده
	علاقه‌مندی ساکنان محدوده به پذیرش و میزبانی از گردشگران به روستا
	تأثیر محصولات صنایع دستی در افزایش تعداد و درآمدزایی اقامتگاه‌های روستایی و بوم‌گردی
	تأثیر محصولات صنایع دستی دهستان در رونق پذیرایی و غذاهای بومی و محلی در روستا
حفظ و احیای هویت روستایی	تأثیر ورود و افزایش گردشگران در توسعه زیرساخت‌های روستایی و رونق صنعت حمل و نقل
	گرایش ساکنان دهستان عشرستاق به فعالیت و کار و تلاش در روستا
	تأثیر فرهنگ غربی در هویت ساکنان روستایی
	ارزشمندی حفظ آداب و رسوم روستایی برای روستاییان دهستان و تعصب روی آن
	میزان گرایش به حفظ فرهنگ و هویت موجود در ساکنان محدوده
	میزان اعتقادات روستاییان دهستان و پایبندی به هویت دینی، مذهبی
	گرایش روستاییان به فروش زمین به غریبه‌ها و علاقه‌مندی به حضور آنان در روستا

شکل ۲: متغیرهای مستقل و وابسته

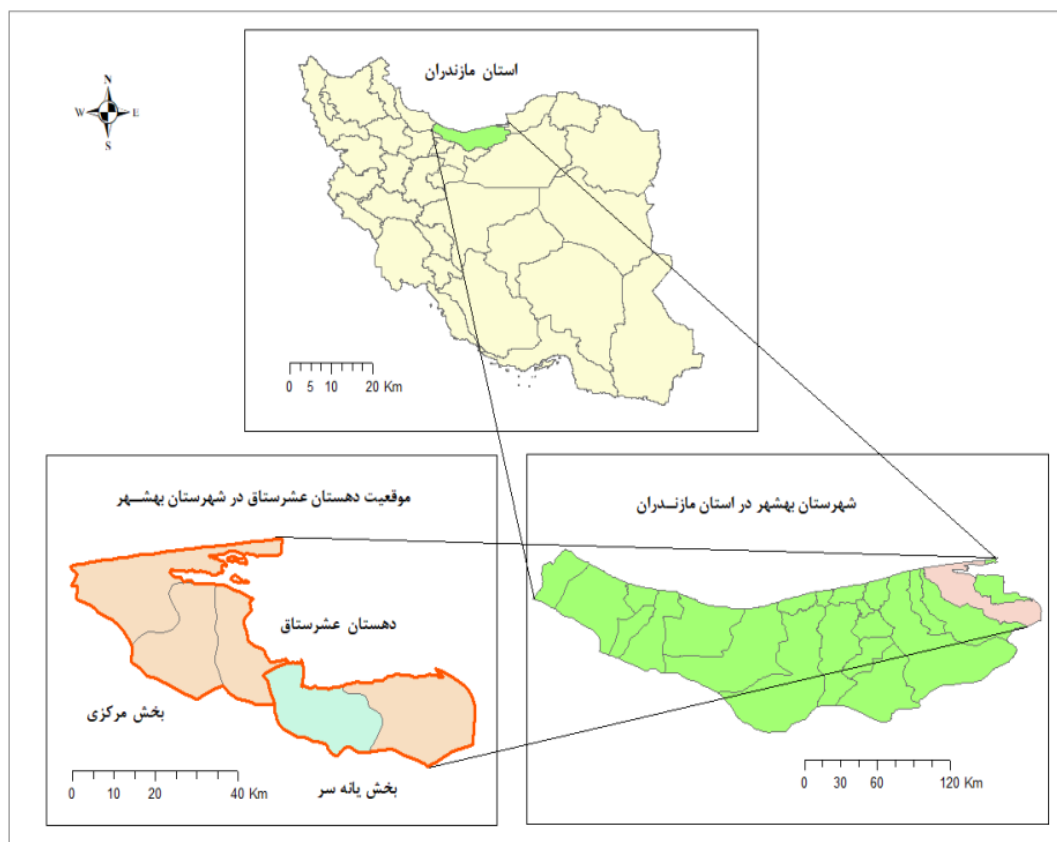

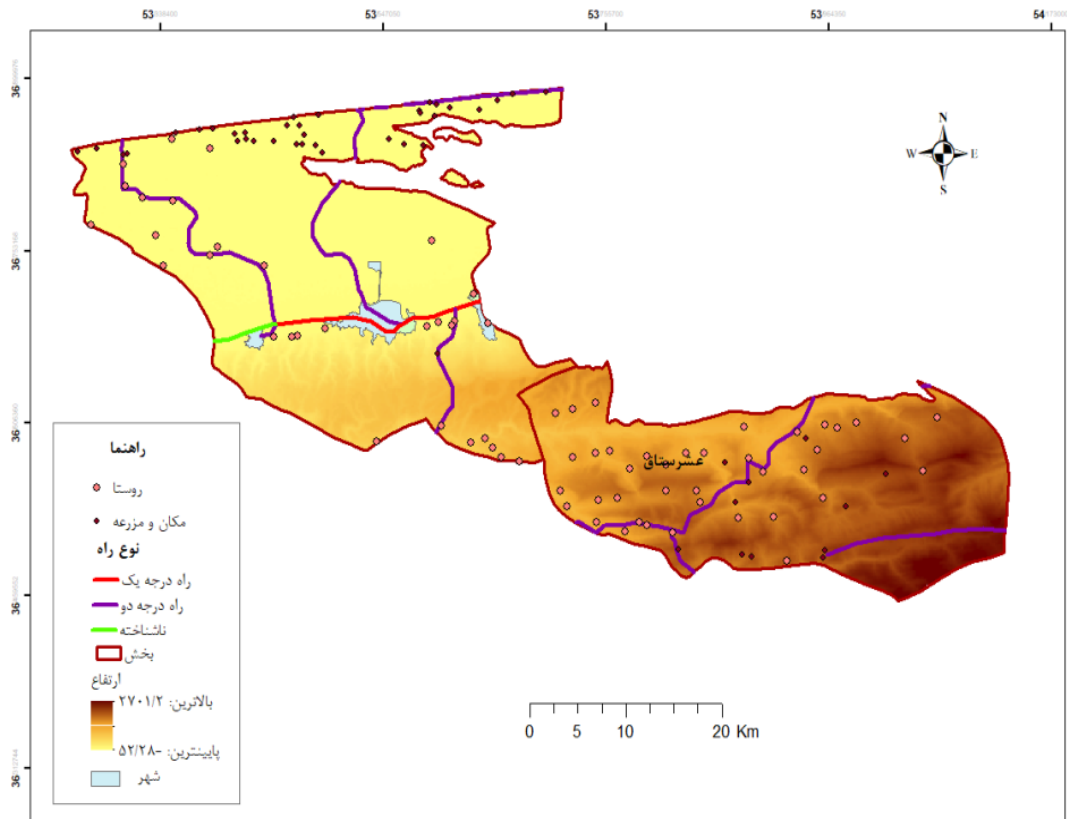
محدوده بررسی شده

فرهنگی و اقلیم مناسب و چشم اندازهای بی بدیل از مناطق پیرامون آن متمایز می نماید و پتانسیل بالای گردشگری این بخش را افزایش می دهد. از نظر ناهمواری، بخش مرکزی شهرستان بهشهر تقریباً منطبق بر قسمت دشتی - ساحلی است و بخش یانه سر عمدتاً در محدوده کوهستانی قرار گرفته است. هرچه به سمت شمال غربی محدوده و ساحل دریا برویم، منطقه هموار است و هرچه به سمت بخش یانه سر و دهستان های عشرستاق و شهدا برویم، کوهستانی می شود. بخش یانه سر از نظر تحولات زمین شناختی به دوران سوم زمین شناسی (کوهزایی آلپی) برمی گردد و با دارا بودن سازنده های مختلف در دوره های زمین شناسی با تغییر و تحولات همراه بوده است. از نظر ارتباطی، تنها یک راه اصلی درجه یک در شهرستان وجود دارد که از مسیر غربی - شرقی شهرستان و بین محدوده شهری بخش مرکزی گذر می کند. سایر راه های محدوده از نوع راه اصلی درجه دو است.

شهرستان بهشهر در شرق استان مازندران و در نزدیکی استان گلستان قرار دارد. شهرستان بهشهر از دو بخش مرکزی و یانه سر و پنج بخش «میان کاله»، «کوهستان» و «پنج هزاره» در بخش مرکزی و دهستان های «عشرستاق» و «شهدا» در بخش یانه سر تشکیل شده است. دهستان عشرستاق در مرکز شهرستان بهشهر و غرب بخش یانه سر قرار دارد و براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت آن ۶۹۱۱ نفر (۲۲۸۱ خانوار) است. بخش یانه سر از شمال به بخش گلوگاه (شهرستان بهشهر) و شهرستان بندر گز، از مغرب به شهرستان کردکوی، از جنوب شرقی به شهرستان دامغان، از جنوب و غرب به شهرستان نکا، از شمال شرقی و مشرق به استان گلستان و از جنوب به استان سمنان محدود است. مساحت یانه سر ۷۶۳ کیلومتر مربع (۳۵ درصد مساحت شهرستان) است و در ناحیه کوهستانی البرز قرار دارد. پیشینه کهن منطقه، این بخش و دهستان های آن را از نظر

شکل ۳: موقعیت عمومی و تقسیمات اداری محدوده مورد مطالعه (ترسیم نگارنده)

شکل ۴: وضعیت عوارض طبیعی و انسانی شهرستان بهشهر

کلی جمعیت طی پنجاه سال اخیر منفی بوده که علت اصلی آن مهاجرت از روستا به شهرها است. در سال ۱۳۵۵ جمعیت دهستان ۱۰۷۳۵ نفر بوده، در سال ۱۳۶۵ به ۹۹۰۸ نفر کاهش یافته، در سال ۱۳۷۵ کاهش بیشتری پیدا کرده و به ۷۰۰۴ نفر رسیده است. در سال‌های بعد تقریباً همین تعداد ثبت شده است. به نظر می‌رسد، با توجه به افزایش نقش گردشگری و مهاجرت معکوس و ویلاسازی، در چند دهه اخیر از روند مهاجرت شدید جمعیت جلوگیری شده و با بازگشت و ورود برخی مهاجران جمعیت به همین تعداد کنونی محدود شده است. شمار جمعیت سال ۱۳۹۰ عدد ۴۷۱۸ را نشان داده که احتمالاً به علت آماربرداری در ماه‌های مهاجرت فصلی مردم به مناطق دیگر بوده است. طبق مطالعات میدانی، محدوده مورد مطالعه جمعیت شناور زیادی دارد؛ جمعیت در فصول گرم سال بیشتر سکونت دارند و در فصول سردتر به شهرهای بهشهر، کردکوی، گرگان، گلوگاه و... مهاجرت می‌کنند. سکونت جمعیت در فصول گرم بیشتر به صورت خانه دوم یا ویلاهای تفریحی است (جدول ۳).

از نظر اقلیمی، میانگین بارش دهستان عشرستاق سالانه ۵۷۹/۳ میلی‌متر است که عمدتاً یکنواخت است و فقط در سال ۱۳۸۸ با ۷۵۱ میلی‌متر و در سال ۱۳۹۰ با ۱۰۹۷ میلی‌متر بیشتر از میانگین سالانه بارندگی وجود داشته است. میانگین درجه حرارت منطقه ۱۵/۴ درجه سانتی‌گراد ثبت شده است. روند کلی دمای هوا در دهستان عشرستاق طی هفده سال اخیر تقریباً یکنواخت بوده و شیب ملایم افزایشی درجه حرارت داشته است. میانگین رطوبت منطقه ۷۳/۷ میلی‌متر ثبت شده است. روند کلی رطوبت هوا در دهستان عشرستاق طی هفده سال اخیر متغیر بوده است. عمده کاربری زمین در شهرستان بهشهر شامل زمین‌های جنگلی، کشاورزی و بایر کشاورزی می‌شود. در بخش‌های نزدیک ساحل نیز تپه‌های شنی گسترده شده است. به علت ماهیت کوهستانی دهستان عشرستاق، در بیشتر محدوده زمین‌های جنگلی پراکنده شده است. سایر کاربری‌های غیرجنگلی دهستان نیز زمین‌های کشاورزی و بایر کشاورزی است. از نظر تغییرات جمعیتی، روند

جدول ۳: تغییرات جمعیتی دهستان عشرستاق طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵
(مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس مسکن)

سال	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت	۱۰۷۳۵	۹۹۰۸	۷۰۰۴	۷۵۴۳	۴۷۱۸	۷۴۳۱

سطح معناداری، انحراف معیار و خطای استاندارد ارائه شده است. تقریباً سطح معناداری همه شاخص‌های بررسی شده به تأیید رسیده است. نتایج نشان می‌دهد که مقدار تی به دست آمده با درجه آزادی ۲۰۹ معنادار است. از طرفی، سطح معناداری (۰/۰۰) کمتر از ۵٪ به دست آمده که نشان‌دهنده معناداری متغیر است (جدول ۴).

یافته‌های پژوهش

برای تحلیل یافته‌ها از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. نمونه کل پژوهش ۲۱۰ نفر و کل سؤالات شانزده مورد بوده است. در جدول ۴، آماره تی تک‌نمونه‌ای سؤالات تحلیل شده است. بر این اساس، در هر شانزده سؤال، میانگین، تفاوت میانگین، آماره تی،

جدول ۴: نتایج تحلیل آماری سؤالات پرسش‌نامه

سؤال	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد	آماره تی	سطح معناداری	تفاوت میانگین
۱	۲۱۰	۳/۲۸۵۷	۰/۹۷۵۴	۰/۰۶۷۳	۴/۲۴۵	۰/۰۰	۰/۲۸۵۷
۲	۲۱۰	۳/۱۱۴۳	۰/۸۲۲۱	۰/۰۵۶۷	۲/۰۱۵	۰/۰۴۵	۰/۱۱۴۳
۳	۲۱۰	۳/۰۸۵۷	۰/۸۴۲۸	۰/۰۵۸۱	۱/۴۷۴	۰/۱۴۲	۰/۰۸۵۷
۴	۲۱۰	۳/۵۱۴۳	۱/۰۸۱۵	۰/۰۷۴۶	۶/۸۹۱	۰/۰۰	۰/۵۱۴۳
۵	۲۱۰	۲/۵۱۴۳	۰/۸۴۲۸	۰/۰۵۸۲	-۸/۳۵۱	۰/۰۰	-۰/۴۸۵۷
۶	۲۱۰	۲/۹۱۴۳	۱/۳۴۲۱	۰/۰۹۲۶	-۰/۹۲۶	۰/۳۵۶	-۰/۰۸۵۷
۷	۲۱۰	۲/۵۴۲۹	۱/۳۶۲۷	۰/۰۹۴۰	-۴/۸۶۱	۰/۰۰	-۰/۴۵۷۱
۸	۲۱۰	۲/۸۰۰۰	۰/۹۵۲۵	۰/۰۶۵۷	-۳/۰۴۳	۰/۰۰۳	-۰/۲۰۰۰
۹	۲۱۰	۲/۸۵۷۱	۰/۹۹۲۱	۰/۰۶۸۴	-۲/۰۸۷	۰/۰۳۸	-۰/۱۴۲۸
۱۰	۲۱۰	۲/۷۱۴۳	۱/۳۰۳۰	۰/۰۸۹۹	-۳/۱۷۸	۰/۰۰۲	-۰/۲۸۵۷
۱۱	۲۱۰	۲/۳۱۴۳	۰/۷۴۹۰	۰/۰۵۱۷	-۱۳/۲۶۶	۰/۰۰	-۰/۶۸۵۷
۱۲	۲۱۰	۳/۲۰۰۰	۱/۲۴۰۴	۰/۰۸۵۶	-۲/۳۳۶	۰/۰۲۰	۰/۲۰۰۰
۱۳	۲۱۰	۱/۸۵۷۱	۰/۹۰۱۱	۰/۰۶۲۱	-۱۸/۳۸۰	۰/۰۰	-۱/۱۴۲۸
۱۴	۲۱۰	۱/۸۵۷۱	۰/۷۹۹۸	۰/۰۵۵۲	-۲۰/۷۰۶	۰/۰۰	-۱/۱۴۲۸
۱۵	۲۱۰	۱/۸۲۸۶	۰/۶۹۸۰	۰/۰۴۸۱	-۲۴/۳۲۰	۰/۰۰	-۱/۱۷۱۴
۱۶	۲۱۰	۳/۶۸۵۷	۱/۱۴۳۴	۰/۰۷۸۹	۸/۶۹۰	۰/۰۰	۰/۶۸۵۷

فرضیه: ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی موجب بهبود شاخص‌های توسعه روستایی شده است. برای تحلیل این فرضیه از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. در جدول ۷ شاخص‌های آماری میانگین، انحراف معیار و خطای استاندارد به ترتیب نشان داده شده است. از ۲۱۰ نمونه بررسی شده، میانگین ۳/۱ از طیف لیکرت پنج‌تایی به دست آمده است (جدول ۵ و ۶).

- تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه روستایی
شاخص‌های توسعه روستایی در این بخش عبارت‌اند از: ۱. فقر و رفاه روستاییان، ۲. تعاملات و مشارکت اجتماعی، ۳. توسعه بازار سنتی روستایی، ۴. مهاجرت، ۵. حفظ فرهنگ و هنر روستایی.
سؤال ۱: زنجیره ارزش صنایع دستی چه تأثیری در توسعه روستایی این دهستان داشته است؟

جدول ۵. نتیجه تحلیل تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه روستایی

شاخص ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد
توسعه روستایی	۲۱۰	۳/۱۰۲۹	۰/۷۰۱۶۷	۰/۰۴۸۴۲

جدول ۶: معناداری و آماره تی تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه روستایی

توسعه روستایی	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	پایین ترین حد	بالا ترین حد
۲/۱۲۴	۲۰۹	۰/۰۳۵	۰/۱۰۲۸۶	۰/۰۰۷۴	۰/۱۹۸۳	

نتایج نشان می‌دهد که مقدار تی به دست آمده با درجه آزادی ۲۰۹ معنادار است. از طرفی، مقدار سطح معناداری به دست آمده (۰/۰۳۵) کمتر از ۰/۰۵ و نشان‌دهنده معناداری متغیر است، در نتیجه می‌توان گفت این فرضیه تأیید می‌شود. بنابراین، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی بر شاخص‌های توسعه روستایی اثرگذار است، ولی میزان اثرگذاری از نظر پاسخ‌گویان زیاد نیست و در طیف لیکرت پنج‌تایی به‌طور میانگین ۳/۱ و حدوداً بین ۳ تا ۳/۵ است (جدول ۷ و ۸).

جدول ۷: تحلیل شاخص‌های توسعه روستایی محدوده به تفکیک

خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های توسعه روستایی
۰/۰۶۷۳۱	۰/۹۷۵۴۳	۳/۲۸۵۷	۲۱۰	کاهش فقر و افزایش رفاه
۰/۰۵۶۷۳	۰/۸۲۲۱۱	۳/۱۱۴۳	۲۱۰	افزایش تعامل و مشارکت اجتماعی
۰/۰۵۸۱۶	۰/۸۴۲۸۱	۳/۰۸۵۷	۲۱۰	توسعه بازار سنتی روستایی
۰/۰۷۴۶۳	۱/۰۸۱۵۰	۳/۵۱۴۳	۲۱۰	جلوگیری از مهاجرت از روستا
۰/۰۵۸۱۶	۰/۸۴۲۸۱	۲/۵۱۴۳	۲۱۰	حفظ فرهنگ و هنر روستا

طبق نتایج تحلیل داده‌ها از نظر پاسخ‌گویان، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی به‌طور کلی تأثیر زیادی در توسعه روستایی ندارد اما، در بین شاخص‌های بررسی شده، بیشترین تأثیر نسبی را در جلوگیری از مهاجرت از روستا به شهر با میانگین ۳/۵ داشته یا ظرفیت نگهداشت جمعیت را داراست؛ همچنین، کمترین تأثیر را در حفظ فرهنگ و هنر روستایی با میانگین ۲/۵ داشته است (جدول ۹). طبق جدول ۱۰، معناداری شاخص‌های فقر، مهاجرت و فرهنگ و هنر به اثبات رسیده است که عدد ۰/۰۰ را نشان می‌دهد؛ ولی شاخص‌های توسعه بازار سنتی روستایی با معناداری ۰/۱۴۲ و مشارکت اجتماعی با معناداری ۰/۰۴۵ شاخص‌های معناداری متغیری را به ثبت رسانده است. از نظر شاخص آماره تی، بیشترین میزان برای جلوگیری از مهاجرت با ۶/۸۹ و سپس کاهش فقر و افزایش رفاه با ۴/۲۴۵ ثبت شده است. کمترین میزان با عدد ۸/۳۵۱- به‌گویی حفظ فرهنگ و هنر روستا اختصاص دارد (جدول ۸).

جدول ۸: تحلیل معناداری و آماره تی شاخص‌های توسعه روستایی محدود به تفکیک

شاخص‌های توسعه روستایی	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	پایین‌ترین حد	بالا‌ترین حد
کاهش فقر و افزایش رفاه	۴/۲۴۵	۲۰۹	۰/۰۰	۰/۲۸۵۷۱	۰/۱۵۳۰۰	۰/۴۱۸۴۰
افزایش تعامل و مشارکت اجتماعی	۲/۰۱۵	۲۰۹	۰/۰۴۵۰	۰/۱۱۴۳۰	۰/۰۰۲۴۰	۰/۲۲۶۱۰
توسعه بازار سنتی روستایی	۱/۴۷۴	۲۰۹	۰/۱۴۲۰	۰/۰۸۵۷۱	-۰/۰۲۸۹	۰/۲۰۰۴۰
جولوگیری از مهاجرت از روستا	۶/۸۹۱	۲۰۹	۰/۰۰	۰/۵۱۴۳۰	۰/۳۶۷۲۰	۰/۶۶۱۴۰
حفظ فرهنگ و هنر روستا	-۸/۳۵۱	۲۰۹	۰/۰۰	-۰/۴۸۵۷	-۰/۶۰۰۴	-۰/۳۷۱۱

سؤال ۲: زنجیره ارزش صنایع دستی چه تأثیری در گردشگری روستایی این دهستان داشته است؟
فرضیه: ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی موجب بهبود شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی محدود شده است.
برای تحلیل این فرضیه از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. از ۲۱۰ نمونه بررسی شده، میانگین ۲/۷۶ از طیف لیکرت پنج‌تایی به دست آمده است (جدول ۹).

- تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری روستایی
شاخص‌های گردشگری روستایی در این بخش عبارت‌اند از: ۱. جریان گردشگری و افزایش ورود گردشگران به روستاها، ۲. علاقه‌مندی به پذیرش و میزبانی از گردشگران در روستا، ۳. افزایش تعداد و درآمد اقامتگاه‌های روستایی و بوم‌گردی، ۴. رونق صنعت پذیرایی و غذاهای بومی و محلی در روستا، ۵. توسعه زیرساخت‌های روستایی و رونق حمل‌ونقل و تردد.

جدول ۹: نتیجه تحلیل تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری روستایی

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد
گردشگری روستایی	۲۱۰	۲/۷۶۵۷	۱/۰۱۲۶۳	۰/۰۶۹۸۸

گردشگری روستایی در محدوده را در پی دارد؛ ولی با توجه به میانگین نسبتاً پایین از نظر پاسخ‌گویان، زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های گردشگری روستایی تأثیر زیادی نداشته است (جدول ۱۰).

طبق نتایج، مقدار تی به دست آمده با درجه آزادی ۲۰۹ معنادار است. از طرفی، مقدار سطح معناداری به دست آمده (۰/۰۰۱) کمتر از ۰/۰۵٪ است و فرضیه تأیید می‌شود. بنابراین، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی بهبود شاخص‌های

جدول ۱۰: معناداری و آماره تی تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری روستایی (براساس یافته‌های پژوهش)

گردشگری روستایی	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	پایین‌ترین حد	بالا‌ترین حد
	-۳/۳۵۳	۲۰۹	۰/۰۰۱	-۰/۲۳۴۲۹	-۰/۳۷۲۰	-۰/۰۹۶۵

جدول ۱۱: تحلیل تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص های توسعه گردشگری روستایی

خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص های توسعه گردشگری روستایی
۰/۰۹۲۶۱	۱/۳۴۲۱	۲/۹۱۴۳	۲۱۰	افزایش ورود گردشگران به روستاها
۰/۰۹۴۰۴	۱/۳۶۲۷	۲/۵۴۲۹	۲۱۰	افزایش علاقه مندی به میزبانی گردشگران
۰/۰۶۵۷۳	۰/۹۵۲۴۶	۲/۸۰۰۰	۲۱۰	افزایش تعداد و درآمدزایی اقامتگاه های بوم گردی
۰/۰۶۸۴۶	۰/۹۹۲۱۱	۲/۸۵۷۱	۲۱۰	رونق صنعت پذیرایی و غذاهای بومی و محلی
۰/۰۸۹۹۲	۱/۳۰۳۰۳	۲/۷۱۴۳	۲۱۰	توسعه زیرساخت ها و حمل و نقل

طبق نتایج تحلیل داده ها، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی به طور کلی تأثیر چندانی در توسعه گردشگری روستایی نداشته است. تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در گویه های گردشگری روستایی تقریباً یکسان بوده است و در بین شاخص های بررسی شده، بیشترین تأثیر نسبی را «افزایش ورود گردشگران و جریان گردشگری» با میانگین ۲/۹ داشته و کمترین تأثیر در افزایش علاقه مندی به میزبانی از گردشگران با میانگین ۲/۵ بوده است، که البته هر دو نزدیک به هم هستند (جدول ۱۱).

طبق جدول ۱۲، معناداری بیشتر شاخص های گردشگری روستایی به اثبات رسیده است، که عدد ۰/۰۰ را نشان می دهد؛ ولی شاخص های توسعه بازار سنتی روستایی با معناداری ۰/۱۴۲ و مشارکت اجتماعی با معناداری ۰/۰۴۵ شاخص های معناداری متغیری را به ثبت رسانده اند. از نظر شاخص آماره تی، بیشترین میزان برای جلوگیری از مهاجرت با ۶/۸۹ و سپس کاهش فقر و افزایش رفاه با ۴/۲۴۵ ثبت شده است. کمترین میزان با عدد ۸/۳۵۱- به گویه حفظ فرهنگ و هنر روستا اختصاص دارد (جدول ۱۲).

طبق نتایج تحلیل داده ها، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی به طور کلی تأثیر چندانی در توسعه گردشگری روستایی نداشته است. تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در گویه های گردشگری روستایی تقریباً یکسان بوده است و در بین شاخص های بررسی شده، بیشترین تأثیر نسبی را «افزایش ورود گردشگران و جریان گردشگری» با میانگین ۲/۹ داشته و کمترین تأثیر در افزایش علاقه مندی به میزبانی از گردشگران با میانگین ۲/۵ بوده است، که البته هر دو نزدیک به هم هستند (جدول ۱۱).

جدول ۱۲: معناداری تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص های توسعه گردشگری روستایی

شاخص های گردشگری روستایی	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	پایین ترین حد	بالا ترین حد
گردشگران	-۰/۹۲۶	۲۰۹	۰/۳۶	-۰/۰۸۵۷۱	-۰/۲۶۸۳	۰/۰۹۶۹
میزبانی	-۴/۸۶۱	۲۰۹	۰۰۰.۰	-۰/۴۵۷۱۴	-۰/۶۴۲۵	-۰/۲۷۱۸
بوم گردی	-۳/۰۴۳	۲۰۹	۰/۰۰۳	-۰/۲۰۰۰۰	-۰/۳۲۹۶	-۰/۰۷۰۴
غذاهای محلی	-۲/۰۸۷	۲۰۹	۰/۰۳۸	-۰/۱۴۲۸۶	-۰/۲۷۷۸	-۰/۰۰۷۹
حمل و نقل	-۳/۱۷۸	۲۰۹	۰/۰۰۲	-۰/۲۸۵۷۱	-۰/۴۶۳۰	-۰/۱۰۸۵

تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در حفظ و احیای هویت روستایی

معیار و خطای استاندارد به ترتیب نشان داده شده است. از ۲۱۰ نمونه بررسی شده، میانگین ۲/۴۵ از طیف لیکرت پنج تایی به دست آمده است. پرسش: زنجیره ارزش صنایع دستی چه تأثیری در هویت روستایی این دهستان داشته است؟ فرضیه: ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی موجب بهبود شاخص های هویت روستایی شده است.

شاخص های احیای هویت روستایی در این بخش عبارت اند از: ۱- گرایش به کار و فعالیت در روستا، ۲. تأثیر فرهنگ غربی بر هویت روستاییان، ۳. تعصب روستاییان در حفظ آداب و رسوم روستا، ۴. گرایش به حفظ فرهنگ و هویت روستا، ۵. تلاش برای حفظ هویت دینی و مذهبی در روستا، ۶. گرایش به فروش زمین به غریبه ها و علاقه مندی به حضور آنان در روستا. در جدول ۱۵ شاخص های آماری میانگین، انحراف

جدول ۱۳: نتیجه تحلیل تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در حفظ و احیای هویت روستایی

شاخص‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد
هویت روستایی	۲۱۰	۲/۴۵۷۱	۰/۴۶۸۰۳۰	۰/۰۳۲۳۰

در حفظ و احیای هویت روستایی مؤثر است؛ ولی با توجه به میانگین نسبتاً پایین برخی از متغیرها از نظر پاسخ‌گویان، زنجیره ارزش صنایع دستی بر برخی از شاخص‌های حفظ هویت روستایی اثر منفی گذاشته است (جدول ۱۴).

نتایج نشان می‌دهد که مقدار تی به دست آمده با درجه آزادی ۲۰۹ معنادار است. از طرفی، مقدار سطح معناداری به دست آمده (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ (۵٪) است، پس فرضیه تأیید می‌شود و نشان از معناداری متغیر دارد. بنابراین، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی

جدول ۱۴: معناداری و آماره تی تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در حفظ و احیای هویت روستایی

هویت روستایی	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	پایین‌ترین حد	بالا‌ترین حد
	-۱۶/۸۰۸	۲۰۹	۰/۰۰۰	-۰/۵۴۲۸۶	-۰/۶۰۶۵	-۰/۴۷۹۲

به شاخص گرایش به فروش زمین و حضور غریبه‌ها در روستا با مثبت همین عدد (۰/۶۸۵+) است. از نظر شاخص آماره تی نیز کمترین آن با عدد ۲۴/۳۲۰- مربوط به شاخص «حفظ هویت دینی و مذهبی» و بالا‌ترین آماره تی با ۸/۶۹۰ به گرایش به فروش زمین و حضور غریبه‌ها در روستا با کد ۴۷ اختصاص دارد.

در ادامه، شاخص‌های هویت روستایی تحلیل شده است. طبق نتایج جدول ۱۵، معناداری همه شاخص‌های هویت روستایی زیر ۰/۰۵ بوده و به تأیید رسیده است. کمترین تفاوت میانگین مربوط به شاخص گرایش به کار و فعالیت در روستا با عدد ۰/۶۸۵- است و بالا‌ترین اختلاف میانگین هم مربوط

جدول ۱۵: معناداری تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های حفظ هویت روستایی

شاخص‌های هویت روستایی	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	پایین‌ترین حد	بالا‌ترین حد
۴۲- گرایش به کار و فعالیت در روستا	-۱۳/۲۶۶	۲۰۹	۰/۰۰۰	-۰/۶۸۵۷	-۰/۷۸۷	-۰/۵۸۳۸
۴۳- اثرپذیری از فرهنگ غربی	۲/۳۳۶	۲۰۹	۰/۰۲۰	۰/۲۰۰۰۰	۰/۰۳۱۲	۰/۳۶۸۸
۴۴- حفظ آداب و رسوم روستا	-۱۸/۳۷۹	۲۰۹	۰/۰۰۰	-۱/۱۴۲۸	-۱/۲۶۵	-۱/۰۲۰۳
۴۵- گرایش به حفظ هویت و فرهنگ	-۲۰/۷۰۶	۲۰۹	۰/۰۰۰	-۱/۱۴۲۸	-۱/۲۵۲	-۱/۰۳۴۰
۴۶- حفظ هویت دینی و مذهبی	-۲۴/۳۲۰	۲۰۹	۰/۰۰۰	-۱/۱۷۱۴	-۱/۲۶۶	-۱/۰۷۶۵
۴۷- گرایش به فروش زمین و حضور غریبه در روستا	۸/۶۹۰	۲۰۹	۰/۰۰۰	۰/۶۸۵۷	۰/۵۳۰۲	۰/۸۴۱۳

روستایی میانگین شاخص‌ها است. بیشتر شاخص‌ها به‌طور کلی میانگین بالایی ندارند، که نشان از تأثیر محدود زنجیره ارزش صنایع دستی در گویه‌های هویت روستایی محدود دارد. بالا‌ترین تأثیر در شاخص‌های هویت روستایی در گویه‌های «گرایش به فروش زمین و حضور غریبه‌ها در روستا» با میانگین ۳/۶۸ و سپس «اثرپذیری از فرهنگ وارداتی غربی» با میانگین

خروجی تحلیل گویه‌های هویت روستایی در جدول ۱۶ نشان می‌دهد که خطای تحلیل داده‌ها پایین و پذیرفتنی است. بیشینه انحراف معیار داده‌ها مربوط به شاخص اثرپذیری از فرهنگ غربی و سپس گرایش به فروش زمین و حضور غریبه‌ها در روستا به ترتیب با ۱/۲۴ و ۱/۱۴ است. مهم‌ترین خروجی تحلیل گویه‌های هویت

۱/۸ دیده می‌شود که نشان از تأثیر منفی زنجیره ارزش صنایع دستی در این شاخص‌ها دارد. شاید بتوان علت آن را گسترش ارتباطات و اثرپذیری از فرهنگ عمومی، ملی و جهانی دانست (جدول ۱۶).

۳/۲۰ است. کمترین تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در گویه‌های هویت روستایی در سه شاخص «حفظ آداب و رسوم روستا»، «گرایش به حفظ هویت و فرهنگ» و «حفظ هویت دینی و مذهبی» با میانگین تقریبی

جدول ۱۶: نتیجه تحلیل تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های حفظ هویت روستایی

خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	شاخص‌های هویت روستایی
۰/۰۵۱۶۹	۰/۷۴۹۰۳	۲/۳۱۴۳	۲۱۰	۴۲- گرایش به کار و فعالیت در روستا
۰/۰۸۵۶۰	۱/۲۴۰۴۷	۳/۲۰۰۰	۲۱۰	۴۳- اثرپذیری از فرهنگ غربی
۰/۰۶۲۱۸	۰/۹۰۱۱۳	۱/۸۵۷۱	۲۱۰	۴۴- حفظ آداب و رسوم روستا
۰/۰۵۵۲۰	۰/۷۹۹۸۶	۱/۸۵۷۱	۲۱۰	۴۵- گرایش به حفظ هویت و فرهنگ
۰/۰۴۱۱۷	۰/۶۹۸۰۱	۱/۸۲۸۶	۲۱۰	۴۶- حفظ هویت دینی و مذهبی
۰/۰۷۸۹۰	۱/۱۴۳۴۴	۳/۶۸۵۷	۲۱۰	۴۷- گرایش به فروش زمین و حضور غریبه‌ها در روستا

و احیای هویت روستایی مؤثر بوده است؛ ولی، با توجه به میانگین نسبتاً پایین برخی از متغیرها از نظر پاسخ‌گویان، زنجیره ارزش صنایع دستی بر برخی از شاخص‌های حفظ هویت روستایی اثرگذاری منفی داشته است. بیشترین تأثیر در شاخص‌های هویت روستایی مربوط به گویه‌های «گرایش به فروش زمین و حضور غریبه‌ها در روستا» و «اثرپذیری از فرهنگ وارداتی غربی» بوده است و کمترین تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در گویه‌های هویت روستایی در سه شاخص «حفظ آداب و رسوم روستا»، «گرایش به حفظ هویت و فرهنگ» و «حفظ هویت دینی و مذهبی» دیده می‌شود، که نشان از تأثیر منفی زنجیره ارزش صنایع دستی در این شاخص‌ها دارد. در نتیجه، می‌توان گفت شاخص‌های زنجیره ارزش صنایع دستی در گردشگری و توسعه منطقه تأثیر محدودی می‌گذارند. با توجه به قابلیت‌های زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه روستایی و گردشگری و نیز تأثیر مثبت آن در حفظ هویت بومی و سنتی روستاییان، پیشنهاد می‌شود صنایع دستی در محدوده بررسی شده و مناطق مشابه مورد توجه قرار گیرد و ترویج داده شود.

به‌طور کلی، با توجه به اهمیت زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری و توسعه روستایی و نیز حفظ هویت روستایی، توجه لازم به حفظ و توسعه صنایع دستی و زنجیره ارزش صنایع دستی در محدوده بررسی شده پیشنهاد می‌شود. یکی از محورهای مهم توسعه برای این منطقه تقویت زنجیره ارزش صنایع دستی است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این پژوهش نقش زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های توسعه روستایی، گردشگری و حفظ هویت روستایی بررسی شده است. با روش‌های مشاهده، مصاحبه با خبرگان و کارشناسان و مردم محلی و نیز توزیع ۲۱۰ نمونه پرسش‌نامه بین مردم محلی و کارشناسان مرتبط بومی، متغیرهای پژوهش در قالب سه سؤال و فرضیه بررسی شده است. تحلیل تأثیر ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های توسعه روستایی نشان می‌دهد شاخص‌های زنجیره ارزش تأثیر چندانی در توسعه روستایی ندارد اما، در بین شاخص‌های بررسی شده، بیشترین تأثیر نسبی را در مهاجرت از روستا به شهر و کمترین تأثیر را در حفظ فرهنگ و هنر روستایی داشته است. تأثیر ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی نشان می‌دهد ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی بهبود شاخص‌های گردشگری روستایی در محدوده را در پی دارد؛ ولی، با توجه به میانگین نسبتاً پایین از نظر پاسخ‌گویان، اثرگذاری زنجیره ارزش صنایع دستی در شاخص‌های گردشگری روستایی زیاد نبوده است. تأثیر زنجیره ارزش صنایع دستی در گویه‌های گردشگری روستایی تقریباً یکسان بوده است و در بین شاخص‌های بررسی شده، بیشترین تأثیر نسبی را در «افزایش ورود گردشگران و جریان گردشگری» و کمترین تأثیر در افزایش علاقه‌مندی به میزبانی از گردشگران داشته است، که البته هر دو نزدیک به هم هستند. همچنین، ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی بر حفظ

در پایان، پیشنهادهایی در جهت بهبود وضعیت گردشگری و صنایع دستی ارائه می‌شود:

- راه‌اندازی بانک اطلاعات جامع صنایع دستی، تمرکز تمامی فعالیت‌های هنری در یک نهاد منسجم و مسئول و نبود موازی‌کاری متولیان گوناگون.
- برگزاری جشنواره‌های صنایع دستی بومی، نمایشگاه‌های فصلی و سالانه و نیز بازارهای موقت.
- اتخاذ رویکرد آموزشی در جلب مشارکت‌های محلی و توانمندسازی جامعه محلی و برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی.
- ایجاد دهکده‌های گردشگری برای ارائه غذاها، معماری، موسیقی، پوشاک، نمایش‌ها، بازی‌های محلی و صنایع دستی بومی و فرهنگ شفاهی.
- به‌کارگیری سیاست‌های حمایتی و تشویقی و تبلیغات مناسب و رفع مشکلات سرمایه‌گذاری.
- حمایت از توسعه کارگاه‌های تولیدی از طریق اعطای تسهیلات اعتباری و حمایت از ایجاد بازارچه‌های صنایع دستی به‌منظور حذف واسطه.
- پخش برنامه‌های تبلیغی مرتبط در شبکه‌های ملی و استانی، تیزرها، آگهی‌ها، بروشورهای تبلیغاتی و راه‌اندازی وبگاه‌های اینترنتی.
- تهیه و تدوین استانداردهای مواد اولیه مصرفی با حفظ اصالت بومی و فرهنگی و ملی.
- تأمین امنیت سرمایه‌گذاری در واحدهای صنعتی و افزایش پوشش بیمه برای نیروی کار.
- افزایش تنوع و زمینه‌های کاربردی صنایع دستی و ارتقای کیفیت و بسته‌بندی مناسب.
- تسهیلات لازم و ارزان برای ارسال پستی و بهبود امکانات، خدمات مناسب بیمه و حمل‌ونقل.
- کنترل و نظارت مستمر دولت و نهادهای ذی‌ربط در زمینه کیفیت و قیمت آثار و ترغیب و تشویق سرمایه‌داران بخش خصوصی از طریق کاهش مراحل بروکراسی اداری

منابع

- (بر توسعه روستایی مورد: روستاهای شهرستان سنندج، جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۴، شماره ۲۲، تابستان ۱۳۹۹، صص ۱۰۳-۸۱).
- تقوی، نعمتاله (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران.
- حاجی نژاد، علی، عسگری، علی، اصغرپور، حسین، و محمدزاده، پرویز. (۱۳۸۵). بهره‌وری صنایع روستایی در استان سیستان و بلوچستان. جغرافیا و توسعه، ۴ (پیاپی ۸)، ۱۹-۴۱.
- حاجی‌زاده اصل، ایوب و رضا قادری (۱۳۹۴)، فعال‌سازی و گسترش صنایع در روستا و تاثیر آنها بر توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان ارومیه)، اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک، تهران، ایران.
- رمضان‌زاده لسیویی، مهدی و محمدحسن زال (۱۳۹۵)، تحلیل ویژگی‌های صنایع دستی در راستای توسعه گردشگری میراث فرهنگی (مطالعه موردی: استان مازندران)، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، سال پنجم، شماره ۴، (پیاپی ۱۹)، صص ۱۰۲-۸۷.
- سیف‌الدینی خالقی، شیوا، جهانرخش، اسماعیل و اسماعیلی (۱۴۰۱)، بررسی تاثیرات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی توسعه صنایع دستی و نقش آن در رونق گردشگری استان کرمان، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، شماره یازدهم، بهمن ۱۴۰۱، صص ۱۲۴۷ - ۱۲۳۰.
- طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۱). صنایع کوچک، سنگ بنای استراتژی آینده توسعه روستایی، تحقیقات جغرافیایی، دوره ۱۷، شماره ۳-۲، پیاپی ۶۶-۶۵، صص ۱۶۸-۱۵۱.
- قنبری، سیروس، دهقان، محمدحسین و حسین میرکی اناری (۱۳۹۶)، تبیین و ارزیابی نقش کارآفرینی در توسعه روستایی با تأکید بر صنایع دستی (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی در شهرستان انار)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال‌ششم، بهار ۱۳۹۶، شماره ۱۷، صص ۱۳۲-۱۱۹.
- کرمی، مهرداد، چوپچیان، شهلا، کلاتنری، خلیل (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی فضایی به منظور مکان‌یابی بازارچه‌های صنایع دستی (مطالعه موردی: استان

افشارزاده، نشمیل، پاپزن، عبدالحمید، رضوان، قمبرعلی و خدیجه مرادی (۱۳۹۰)، توسعه صنایع دستی ضرورت پایداری توسعه و توسعه پایدار، همایش ملی صنایع فرهنگی و نقش آن در توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.

بهرامی، رحمت‌اله (۱۳۹۹)، اثرات اقتصادی-اجتماعی صنایع روستایی (صنایع دستی و مشاغل خانگی

- 24(72), 81-103. 10.22034/gp.2020.10848 [In Persian]
- Ghanbari, S., Dehghan, M. H., & Miraki Anari, H. (2017). Investigating the Role of Entrepreneurship in Sustainable Rural Development with Emphasis on Handicraft (Case Study: Villages of Central District in Anar County). *Journal of Research and Rural Planning*, 6(1), 119-132. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v6i1.53838> [In Persian]
- Giyahi, H., Bouzarjomehri, K., Anabestani, A., & Kermani, M. (2022). Identifying and analyzing the effect of Prosperity handicrafts in development of rural settlements (Case study: cities of Torbat-e Jam-Taybad). *Rural Development Strategies*, 9(2), 145-162. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2021.279586.1928> [In Persian]
- Golmohammadi, F.. (2010). Deployment of Handcraf Industries and Middle Technologies in Rural Areas of Iran for a Sustainable Development of Tourism and Employment. *Housing and Rural Development*. 29(131), 73-94.
- Hajinejad, A., Asgari, A., Asgharpour, H., & Mohammadzadeh, P. (2006). Productivity of Rural Industries in Sistan and Baluchistan province. *Geography and Development*, 4(8), 19-41. <https://doi.org/10.22111/gdij.2006.3784> [In Persian]
- Hajizadeh Asl, A., & Ghaderi, R. (2015). Activation and Expansion of Industries in the Village and their impact on Rural Development (case study: villages of Urmia Town). *The First National Conference on Tourism, geography and Clean Environment, Tehran, Iran*. [In Persian]
- IFAD (2014). Mitigating Poverty in Western Rajasthan, Main report and appendices
- خراسان جنوبی)، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال ۴، شماره ۱۵، صص ۲۱-۳۶.
- گل محمدی، فرهود (۱۳۸۹). توسعه صنایع دستی و فناوری متوسط با هدف گسترش توریسم و اشتغال پایدار روستایی. مسکن و محیط روستا، ۲۹(۱۳۱)، ۷۳-۹۴.
- گیاهی، حسن، بوذرجمهری، خدیجه، عنابستانی، علی اکبر و مهدی کرمانی (۱۴۰۱)، شناسایی و تحلیل اثرات رونق صنایع دستی بومی در توسعه سکونت گاه های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان های تربت جام- تایباد)، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۹، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۱ ص. ۱۶۲-۱۴۵.
- نقوی، محمدرضا، پورطاهری، مهدی، دیوسالار، اسداله و حسن احمدی (۱۳۹۶)، تحلیل اثربخشی صنایع دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل های تصمیم گیری غیرجبرانی- لکسیکوگراف (مطالعه موردی: دهستان عشرستاق شهرستان بهشهر (مطالعات برنامه ریزی سکونت گاه های انسانی، سال دوازدهم، شماره ۳۸، بهار ۱۳۹۶، صص ۱۵۴-۱۳۹.
- یاوری، حسین (۱۳۹۱)، شناخت صنایع دستی ایران، نشر مه کامه، تهران.
- Afsharzadeh, N., Popzan, A., Rizvan, G., & Moradi, K. (2013). Development of Handcrafts, the necessity of sustainability and sustainable development, *National Conference on Cultural Industries and its Role in Sustainable Development*, Islamic Azad University, Kermanshah branch. [In Persian]
- Anubha, S. (2007). Crafts as Sustainable Livelihood Option in Rural India. *Global InCH Journal*, 7, 187-345.
- Bahrami, R. (2020). The socio-economic effects of rural industries (handicrafts and home businesses) on rural development, the case of villages in Sanandaj, *Geography and Planning*,

- Organizations (NADO) (2011). *Mobilize Maine. Asset-based Regional Economic Development*. National Association of Development Organizations Research Foundation, September, (22), 39-78.
- Pagaria, P., & Sharma, S. (2020). Value chain study of handicraft in Barmer district of Rajasthan. *Agriculture Update*, 15(1-2), 118-124. <https://doi.org/10.15740/HAS/AU/15.1and2/118-124>
- Partale, K. (2020). *The tourism value chain. Analysis and practical approaches for development cooperation projects*. Bonn, Germany: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ).
- Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage. Creating and sustaining superior performance*. New York, New York: The Free Press.
- Ramzanzadeh Lesboi, M., & Zal, M. H. (2016). Analysis of the Characteristics of Handicrafts in the Direction of Cultural Heritage Tourism Development (case study: Mazandaran province). *Spatial planning (geography)*, 5(4), 87-102. [In Persian]
- Rogerson, C. M. (1986). Reviving Old Technology?: Rural Handicraft Production in Southern Africa. *Geoforum*, 17(2), 173-185. [https://doi.org/10.1016/0016-7185\(86\)90022-9](https://doi.org/10.1016/0016-7185(86)90022-9)
- Rogerson, C. M. (2007). Tourism Routes as Vehicles for Local Economic Development in South Africa: The Example of the Magaliesberg Meander. In *Urban forum* (Vol. 18, pp. 49-68). Springer Netherlands
- Rogerson, C. M. (2017). Creative industries and urban tourism: South African perspectives. In *Urban Tourism in the Developing World* (pp. 167-184). Routledge.
- Baseline Survey Report Baitoo. Baytu: Centre of Microfinance, IFAD (Investing in Rural People), Asia and the Pacific Division, Programme Management Department.
- International Labour Organization (Ilo.) (2010). *Gender Mainstreaming in Local Economic Development strategies: A guide*. Geneva.
- International Trade Centre (ITC) (2011). *Inclusive Tourism Linking The Handicraft Sector To Tourism Markets*, Geneva: ITC, 2010.
- Karami, M., Chobchian, S., & Kalantari, K. (2012). Spatial planning for the location of handicraft markets (Case study: South Khorasan province). *Urban and regional studies and researches*, 4(15), 21-36. [In Persian]
- Levy, S. E., & Hawkins, D. E (2010). Peace through Tourism: Commerce Based Principles and Practices. *Journal of Business Ethics*, 89, 569-585.
- Morales-Zamorano, L. A., Camacho-García, A. L., Bustamante-Valenzuela, A. C., Cuevas-Merecías, I., & Suarez-Hernández, A. M. (2020). Value chain for agritourism products. *Open Agriculture*, 5, 768-777. <https://doi.org/10.1515/opag-2020-0069>.
- Nagori, N., & Saxena, K. (2012). Marketing of Rural Handicraft Products Through Retail Format: A Synthetic Review.
- Naqavi, M. R., Poortaheri, M., Divsalar, A., & Ahmadi, H. (2017). Analysis of the effectiveness of handicrafts in the economic development of rural areas using non-compensatory decision-making models-lexicograph (case study: Asherstaq villages, Behshahr). *Studies Human Settlement Planning*, 12(38), 139-154. [In Persian]
- National Association of Development

the cornerstone of the future strategy of Rural Development. *Geographical Research*, 17, 65-66, pp. 151-168. [In Persian]

Taqavi, N. (2002). *Rural Sociology*. Payam Noor University, Tehran. [In Persian]

Yavari, H. (2015). *Knowledge of Iran's Handicrafts*. Tehran: Mahkame Publications. [In Persian]

Saif Al-Dini Khaleqi, S., Jahanbakhsh, I., & Esmaeli, R. (2023). Investigating the economic, social and cultural effects of handicraft development and its role in tourism prosperity in Kerman province. *Political Sociology of Iran*, 5(11), 1230-1247. <https://doi.org/10.30510/psi.2022.322076.2875> [In Persian]

Taherkhani, M. (2002). *Small-scale Industries*,